

τὸν Εὐμαίον βαλεῖν μεγάλης κατὰ πέτρης ἐάν εὐρῆ αὐτὸν ψευδόμενον (1), καὶ ὅπως ἔλλογος εἶναι ἢ εἰκασία, ὅτι ἢ μικρὰ αὐτῆ πεδιάς ἦτο ἢ διαμονὴ τοῦ συβώτου (2). Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μὲν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος ποιοῦσι τὰ σκηνώματα αὐτῶν πλεσίον φρεάτων καὶ πηγῶν. Τοιαύτη δὲ πηγὴ καὶ τοιοῦτον καταφύγιον, οἷα εὐρίσκονται ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἐπραπε κατὰ πάντα χρόνον νὰ ἐκτιμῶνται καὶ νὰ εὐφημίζονται εἰς τοσοῦτον ἀνδρὸν γῆν· εἶναι κατὰ γράμμα, ποταμὸς φερόμενος ἐνδοθεὸς ἐν γῆ διψώση (3). Ὁρθῶς παρατηρήθη, ὅτι ἢ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφή τῆς διαμονῆς τοῦ Εὐμαίου (4) ὁμοιάζει περιέργως πως τὰ εἰς τὰ περίξ τοῦ θάμνου τούτου νῦν ὑπάρχοντα καλύδια. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι περισκεπτῶ ἐνὶ χώρῳ περὶ δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει ἀλλή περιδρομὸς καὶ ἀτεχνον περιτείχισμα ἀσυναρμόστων λίθων, ἐστραμμένον ζωφόρον ἀχέρδου καὶ ξυλίνους θριγκούς (5). Παρόμοια εἶναι τὰ σκηνώματα τῶν ποιμένων εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὰ καλύδια ταῦτα, ὅταν ἐγείρονται μόνον πρὸς πρόσκαιρον καταφύγιον ὑπὸ τῶν νομάδων φυλῶν τῶν Βλάχων, οἵτινες εἶναι οἱ Σκύθαι τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, quorum plaustra vagas ritē trahunt domos συνίσταται μόνον ἐξ ὀλίγων πασσάλων, ἐστραμμένων διὰ ψαθίων ἢ χλωρῶν κλώνων, καὶ οἱ ἄγριοι ἐγκάτοικοι αὐτῶν περὶ τὰς ἐστίας των ἀνακαθήμενοι, ἀναγκάσιως ἐνθυμίζουσι τοὺς χωρικοὺς ἐκείνους τοὺς ὁποίους.

Dall' alte selve irsuti manda
La divisa dal mondo ultima Irlanda (6).

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

Ἡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰβὶ φυλλ. 208.)

—000—

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὸν δευτέρου συγγραφέα τοῦ ὁποίου τὸ πόνημα ἐσημειώσαμεν ἐπὶ κεφαλῆς

(1) Ὀδυσ. Ε, 389.

(2) Ὀδυσ. Ν, 407 ὅστις τὸν γε οὕτως παρήμενον αἰεὶ νύμονται

παρ' Κόρακος πέτρῃ, ἐπὶ τε κρήνῃ Ἀρεθοῦση.

(3) Ἰακίου ΑΒ', 2.

(4) Ὀδυσ. Ε, 5—12.

(5) Μύρ. Κεραλά, ΣΤ'.

(6) Tasso Gerusalemme Liberata I, 44.

τῆς παρούσης, συγγραφέα πάντῃ διάφορον τοῦ πρώτου, διερευνῶντα τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καταλιπόντα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πληρεστάτην περιγραφὴν αὐτῆς. Οὗτος, ὡς καὶ ὁ Βυσβέκ, σπανίως ἀναμιμνήσκεται τῶν τότε κατοίκων, ἀν καὶ κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ, περιεφύετο ἀκωλύτως ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὅσα ὁμοίως περὶ τῶν Γραικῶν λέγει θεωρῶ πολύτιμα, καὶ θέλω φροντίσει νὰ τὰ ἀναφέρω, ἐξηγῶν πρῶτον τὴν πιθανὴν αἰτίαν τῆς τῆς αὐτοῦ καταφορᾶς κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Πέτρος Γύλλιος, λατινιστὶ Petrus Gyllius, καὶ γαλλιστὶ Pierre Gilles, ἐγεννήθη εἰς Albes τῆς Γαλλίας τὸ 1490 ἔτος. Ἐξ ἀπαλῆς νεότητος κατεγίνετο σπουδάζων τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐρευνῶν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τοὺς πρώτους τῆς νεότητός του χρόνους, ἐταξείδευεν εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἀσίαν καὶ τινὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ φιλομάθεια τοῦ νέου περιηγητοῦ, τόσον ἐρείλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ φιλομαθοῦς Φρτζγκίσκου Α', βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὥστ' ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ καὶ περιγράψῃ τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ εἰρεῖσια. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ἐξετέλεσε μὲ φιλοπανίαν τοιαύτην, ὥστε τὸ περὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀγγραμμά του ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τοπογράφους ἀντὶ πλουσίας γνώσεων πηγῆς. Τεσσαράκοντα χρόνους κατέτριψεν εἰς τὰς πολυμύχθους ταύτας περιηγήσεις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν. Ἐπὶ τέλους, ἔνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ Γαλλικοῦ ταμείου, ἢ βασιλικῆς χορηγίσις ἐπαύθη, καὶ ὁ Γύλλιος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν, φέρων σπουδαίας περὶ τῶν τόπων τούτων συγγραφάς. Εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς Γαλλίας, ἔνεκα τῶν πολέμων κατὰ τοῦ κραταιοῦ Καρόλου Ε', ὅλαι αἱ παρὰ τοῦ Φρτζγκίσκου διδόμεναι χορηγίαι εἰς λογίους καὶ ἐπιστήμονας, αἱ μὲν ἠλαττώθησαν, αἱ δὲ κατηργήθησαν. Κατηργήθη δὲ καὶ ἡ τοῦ Γυλλίου, ὅστις ταλαιπωρούμενος ἀπὸ μεγίστην ἐνδειαν, καὶ δαπανήσας τὴν μικρὰν αὐτοῦ περιουσίαν κατὰ τὰ πολυδάπανα ταξείδιά του, κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, πλεσίον τοῦ Γάλλου καρδινάλου Ἀρμανάκ (d'Armagnac). Ἐνταῦθα συνέγραψε τὰ σοφὰ αὐτοῦ πονήματα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θρακικοῦ Βασίλειου. Ἡ ἀπροσδόκητος ἀποκοπὴ τῆς βασιλικῆς χορηγίσεως φαίνεται ὅτι ἐλύπησε τὸν Γύλλιον ὑπέρμετρα, διότι ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἐκπονηθέντα ἐν Ῥώμῃ μαρτυροῦν τὴν χολὴν αὐτοῦ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει. Παντοῦ λαλεῖ πικρά, τὰ πάντα εἶναι μάταια. Πλήρη χολῆς καὶ πικρίας εἶναι τὰ περὶ Τούρκων καὶ Γραικῶν γραφόμενα. Ὁ Γύλλιος ἦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ τοῦ Βυσβέκ, χρόνους τινάς, διότι ἀπεβίωσεν ἐν Ῥώμῃ τὸ 1555, ἤτοι δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφίξιν τοῦ Βυσβέκ. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχεν ἤδη γενεῖ γνωστὸν εἰς τε τὸν πρέσβυν τοῦτον καὶ εἰς τοὺς λογίους ὅλους τῆς Εὐρώπης. Ὁ Βυσβέκ ἀνα-

φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Γυλλίου ὡς ἐγνωσμένον καὶ δὲν περιγράφει τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς γενησομένης τῆς περιγραφῆς παρὰ τοῦ Γυλλίου. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐβάνη τὸ 1561 ἔτος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βυσβέκ.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Γυλλίου, ὡς εἶπα, ὀλιγώτατα περιέχει περὶ τῶν Γραικῶν· ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος ἐπαριθμῶν τὰς πολλὰς δυσχερείας τῆς ἱστορικῆς ἀνιχνεύσεως τῶν ἐρείπιων, λαλεῖ περὶ τῶν Γραικῶν, καὶ ἐπειδὴ οἱ λόγοι του εἶναι σαφεῖς καὶ ἀναγκαστικῶς περιηγητοῦ παράπονα, δὲν ἀρμύζει νὰ τοὺς παραλείψωμεν. Ὁ ἀναγνώστης ἄς ἐνθυμηταὶ ὅσα εἶπαμεν ἀνωτέρω καὶ εἰς ὁποῖον ἀναβρασμὸν ἐγράφησαν τὰ συγγράμματα ταῦτα. Ὁ Γύλλιος λέγει, ὅτι ἐνῶ διέτριβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, πᾶσι πολλοὶ ναοὶ καὶ παλάτια ἐκ θεμελίων ἠφανίσθησαν, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτίσθησαν οἰκοδομαὶ Τουρκικαί, ὥστε ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀρχαίων ταύτων ἱδρυμάτων ἐξηφανίσθη, καὶ ὅτι ἂν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἱδρυστὴς καὶ κομητῆς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ οἱ ἄλλοι οἱ ἐπαυξήσαντες αὐτὴν ἀνεστήνοντο, δὲν ἤθελαν ἀναγνωρίσει τῶν ἰδίων ἱδρυμάτων τὴν θέσιν. α. Τί ἠδυνάμην ἐγὼ, λέγει ὁ συγγραφεὺς ὁ ἀλλοδαπός, τὸν ὁποῖον οὔτε ἴχνη τῶν ἀρχαίων κτιρίων, οὔτε ἀνδριάντες, οὔτ' ἐπιγραφαί, οὔτε νομίματα, οὔτε ζῆλωται ἐγγύριοι τῆς ἀρχαιότητος δύνανται νὰ φωτίσωσιν; Οἱ ἐγκατοικοὶ ἀποστρέφονται τὰς ἀρχαιότητας, ἐμποδίζουσι μᾶλλον τοὺς ζητοῦντας, ὡστ' ἐλευθερίαν νὰ καταμετρήσῃ καὶ ἐξετάσῃ, δὲν ἔχεις οὔτε ἀπὸ βαρβάρους οὔτε ἀπὸ Γραικοῦς. Οὗτοι δὲ οἱ Γραικοὶ οὐδὲν ἔχουσι ἀλλοτριώτερον τῶν γραμμάτων, οὐδὲν ἀνοσιώτερον τοῦ ὀνόματος τῶν Λατίνων, τοὺς ὁποῖους δάκνουσι ὡς σκύλους καὶ ὡς σκύλους ἀποστρέφονται καὶ καταρῶνται. Οὐδὲν δόλωμα δύναται νὰ τοὺς καθυπάχῃ, παρὰ ὁ ἄρθρονος ζῶμος τῆς σταφυλῆς (1) οὐδὲν ἀπ' αὐτοῦς δύναται νὰ ἐξάξῃς ἐκτὸς ἀσήμων τινῶν πραγμάτων. Πρόσθετος καὶ τὴν ἀδρανῆ ἀμάθειαν τῶν Γραικῶν, αἵτινες φαίνονται ὅτι κατέπιαν ὀλόκληρον τὸν ποταμὸν τῆς λήθης (2). Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν γνωρίζει ποῦ εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἱδρύματα, ἀλλ' οὔτε φροντίζει νὰ μάθῃ. Οὔτε οἱ Ἰσραεῖς αὐτῶν γνωρίζουσι τοὺς τόπους, ὅπου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καταδεδόθησαν ἱερὰ καταγώγια, καὶ παραξενίζονται ἂν τις ζητήσῃ τὰ τοιαῦτα. Τοιοῦτοτρόπως τὰ πάντα ἐρημόνονται, ὥστε ὁ γέρον ἀγνοεῖ ὅσα ὦν παιδίον εἶδε, καὶ ὄχι μόνον κτίρια ἀρχαῖα ἠφανίσθησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν τόπων τὰ ὀνόματα ἀπωλέ-

(1) Ὁ Γύλλιος λέγει ὅτι οἱ Βυζάντιοι τῆς ἐποχῆς του, ἐτήρουν πιστῶς τὴν οἰνοφλυγίαν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἀναφέρει δὲ εἰς τὸν πρόλογόν του ἀρχαίως τινὰς κωμικὰς, μνημονεύσαντας τὴν συνθήκεν ταύτην κοινῆν καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τί ἤθελεν εἶπε ὁ Γύλλιος, ἂν ἔβλεπε σήμερον τὰ πολυάρθρα οἰνοπυλῆα τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης;

(2) Adde Graecorum inertem inscitiam, qui videntur totum oblivionis flumen ebibisse. σελ. 58.

σθησαν, καὶ διεδέχθησαν αὐτὰ ἄλλα βάρβαρα καὶ Σκυθικὰ. β.

Θρηνεῖ ὁ Γύλλιος τὴν φθορὰν τῶν ἀρχαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυμάτων, λέγων ὅτι μεταγενέστεροι τοπογράφοι θέλουσι ματαίως ζητεῖν πολλὰ ἴχνη τῶν παρ' αὐτοῦ περιγραφέντων μνημείων. Ταύτης τῆς προφητείας τὴν ἀλήθειαν ἐπεσφράγισαν ὁ χρόνος, καὶ τὴν σήμερον εἰς μάτην ἀναζητοῦμεν πολλὰ ἱδρύματα ἀπολεσθέντα ἐντὸς τῶν τριῶν τούτων ἑκατονταετηρίδων. Θρηνεῖ πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν κακοτυχίαν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐβρίψεν ὁ θάνατος τοῦ Φραγκίσκου (!), παρακινήσαντος αὐτὸν νὰ ἐλθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὄχι μόνον διὰ νὰ περιγράψῃ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συλλέξῃ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Περὶ τούτων μείαν δὲ κάμνει εἰς τὸ σύγγραμμά του. Τελειόνων δὲ λέγει ὅτι ἄλλα δὲν τὸν παρεκίνησαν εἰς τὴν χαλεπὴν ταύτην ὁδοιπορίαν καὶ εἰς τὴν διαμονὴν μεταξὺ τόσων κενεντροχῶν βυρβάρων, παρὰ ἡ ἐπιθυμία νὰ ὠφελήσῃ διὰ τῆς ἐρευνῆς τόσων ἀρχαίων ἱδρυμάτων καὶ τόσων εὐκλεῶν πόλεων.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἀφορῶντα τὸν σκοπὸν μας εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμά του Γυλλίου, περὶ τοῦ ὁποῖου περιττὸν πλεῖστον νὰ εἶπωμεν, διότι εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς λόγιους, καὶ γνωστότερον μάλιστα τοῦ συγγράμματος τοῦ Βυσβέκ.

Ἄσκημα ἴσως φανῶν τὰ γραφόμενα ταῦτα εἰς τοὺς πλειοτέρους ἀναγνώστας, τοὺς ζητοῦντας σαφετέρας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς τότε καταστάσεως τοῦ ἔθνους. Ἄλλὰ τί ἦτο τὸ ἔθνος ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου; Τίνα τὰ κατορθώματα τῶν ὁμογενῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀγερώχου καὶ ἀπτήτου τούτου μονάρχου; Ἐνῶ ὁ αἰὼν οὗτος εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἦτον αἰὼν μεγαλοουργῶν εἰς τέχναις, ἐπιστήμας καὶ ἀπεράντους θαλασσοπορίας, μὴν ἡ Γραικικὴ ἱστορία τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι ἱστορία ὁμοδόξων τινῶν δεσποτῶν, ποτὲ μὲν διαμυχομένων, ποτὲ δὲ συμμαχοῦντων κατὰ τοῦ Σουλεϊμάνου, καὶ Φράγκων ἡγεμονισκῶν, ἐλθόντων πρὸ καιροῦ ἐξ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας, καὶ κυριευσάντων τῆς ἀσθενοῦς τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορίας ὀλοκλήρους ἐπαρχίας καὶ νήσους. Ἠγεμονίας καὶ Βασίλεια ἀνώρθωσαν εἰς τὰς εἰρηκεῖς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ καθήμενοι εἰς τὰς ἀκρωτείας τῶν νησιωτικῶν τούτων βράχων, ἐπέβλεπαν διὰ μιᾶς ὀλόκληρον τὸ Βασίλειον αὐτῶν. Ἐκτοτε ἀρχεῖται ὁ ἀξιοθρήνητος διαμελισμὸς τῶν νησιωτικῶν εἰς δύο διαμυχομένους θρησκείας· οἱ Λατῖνοι χλευάζοντες καὶ τυραννοῦντες τοὺς ἀναλήπτους Γραικοὺς, ἐμειναν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Ὀθωμανῶν μὲ μόνον τὴν ἀνάμνησιν τῆς προτέρας αὐτῶν ἐξουσίας.

Ἀφρόνως ἐπολιτεῦοντο πάντοτε οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ τὰ τῶν Λατίνων φρονούντας πρὸς τοὺς ὑποταλαῖς Γραικοὺς, καὶ εἰς τοιοῦτον βυθὸν ἐκορυφώθη

(1) Non acceptanda, sed dampnanda fortuna, in qua me conjecit Francisci regis mors, ejus causa in Graeciam accesseram σελ. 244.

ἡ ἀγανάκτησις τούτων κατὰ τῶν Φράγκων τυχοδιωκτῶν ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐξουβρίσεων καὶ τῆς ἀκολασίας, ὥστε συνεμάχησαν ἐπὶ τέλος μετὰ τῶν Τούρκων, προτιμῶντες τούτων τὴν ἀρχὴν, ὡς ἀνεχομένων καὶ σεβομένων τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Χριστιανῶν. Πολλὰ μαθήματα συνετῆς πολιτικῆς ἡδύνατο νὰ διδαχθῆ ἡ κραταιὰ Βενετία παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀλλ' ἡ δαιμόνιος μανία τοῦ νὰ φέρῃ τοὺς Γραικοὺς εἰς τὴν Λατινικὴν θρησκείαν, τὴν ἐτύφλωττε τόσο, ὥστ' ἐζήτει διὰ τῆς βίας ὅ,τι δὲν ἀπέκτα διὰ μισθῶν. Ποτὲ δὲν ἐσυλλογίσθη ὅτι οἱ Γραικοί, οἱ τόσο ἐύκολως κατακτώμενοι, οἱ διαδκίνοντες ἀπὸ κυριαρχίας εἰς κυριαρχίαν, ἄλλο καταφύγιον δὲν εἶχαν εἰς τὴν τόσον τῆς πατρίδος παράλυσιν, παρὰ τὴν θρησκείαν· ταύτην δὲ ὑβρίζοντες, καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς σχισματικοὺς καλοῦντες, ἔλπιζαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ πείσωσιν αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Πάπαν. Ὅλων τούτων τῶν κακοπραγιῶν ἡ ἀνάμνησις, καὶ ἡ μετέπειτα προφνήτης συνεργία τῶν Γραικῶν μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν ὀλίγων ἐπιγεμονευόντων Φράγκων, ἐξωπύρηνσαν ἕκτοτε τὸ μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων μῖτος (1).

Ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ Γραικικοῦ γένους, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 11^{ου} αἰῶνος μετοῦντος, εἶναι ἱστορία πράξεων ἀσκήμων ἐρίδων θρησκευτικῶν καὶ ματαίων πόρων, ἱστορία διευρυμένη ἄλλων πράξεων καὶ ἀγῶνας. Ὁ ζήτησιν τοιαύτης πληρορορίας ὀλίγης καὶ ἀσφαῖς, εὕρισκε αὐτὰς διεσπορμένας ἀενάτως καὶ ῥυθμοῦ εἰς συγγράμματα ξένων περιηγητῶν, καὶ εἰς τὰ τῶν ὀλίγων ἡμῶν διδασκάλων. Τὰ μὲν εἰς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἀσπμα, γίνονται πάλαι ἐπίσημα, καὶ τὰ ὀλίγα τὰ ἀφορῶντα τὴν τότε οἰκτρὰν θέσιν τοῦ ἔθνους, γίνονται ἀφορμὴ πλειότερας γνώσεως εἰς ἄλλους.

Μεγάλως ἐπενήργησαν ἐπὶ τῷ Γραικικῷ ἔθνει ἡ Γένοβα καὶ ἡ Βενετία. Ἀμρότεροι αἱ δημοκρατικὴ κατέκτησαν καὶ πάλιν ἀπώλεσαν πόλεις καὶ φρούρια τῆς Ἑλλάδος· καὶ ἂν ἡ Βενετία ἀσυγκρίτως τῆς Γένοβας ἰσχυροτέρα, εἰς τὰς εὐχερεῖς καὶ ἀμόχθους ταύτης κατακτήσεις δὲν ἐπεδουλεύετο τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν, καὶ προφανῶς παλλάκις δὲν ἐκώλυε τὴν λατρείαν αὐτῆς, οὐδεὶς γινώσκει τί ἡδύνατο νὰ πράξῃ κατὰ τῶν τότε Ὀθωμανῶν, ἐγκαρδίως συμβουθυμένη παρὰ τῶν ὑποταλῶν Γραικῶν. Ἐνθ' αὐτῇ σήμερον ζῆ εἰς τὸν μυχόν τοῦ Ἀδρίου μὲ τὰ μακρὰν τῆς παλάτια, ὅπου κατέλυσαν τόσοι θαλασσοκράτορες δημοκράται, ἀλλογλώσσου καὶ ἀλλογενοὺς κράτους ὑποταλῆς πόλεις, ἡ Ἑλλάς τῆς ὁποίας τὴν θρυλλουμένην κακεντρέχειαν οὐτ' οἱ στόλοι τῆς οὐτ' οἱ ἱερεῖς τῆς δὲν ἐπτόησαν, ἀνωρ-

θώθη, ζῆ καὶ πολιτεύεται ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα. Σωτήριον μάθημα τοῦτο πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς κατασφονοῦντας τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν καὶ ἐξυβρίζοντας αὐτοὺς ἐκείνους, ἐκ τῶν ὁποίων περιμένουν καὶ συνδρομὴν καὶ σωτηρίαν. Οἱ Φράγκαί, οἱ ζητοῦντες τοιαύτην ἐξωμοσίαν ἀπὸ τοὺς δυναστευομένους καὶ ἀγανακτοῦντας Γραικοὺς, ἐτρέφοντο μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ πράξωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσα αἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐπρατταν εἰς τὰς Σλαβικὰς χώρας τῆς Ἀραβικῆς Τουρκίας. Ἐκτὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ 15^{ου} αἰῶνος πάμπλλα Σλαβικὴ φυλαὴ ἐγεναν καθολικαί, καὶ τότε οἱ πλειότεροι ἐγκάτοικοι τῆς ἡμετέρου Βόσνης, δελεασθέντες παρὰ τῶν Λατίνων ἱερέων, καὶ ἐλπίζοντες διὰ τῆς ἐξωμοσίας ν' ἀποφύγωσιν τὴν ἀφόρητον δυναστείαν τῶν ἀλλογενῶν δισποτῶν, ἐγεναν Ὀθωμανοὶ τερήσαντες τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν ἐπόνυμα μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' οἱ Γραικοί, τοὺς ὁποίους ἐπεδουλεύον οἱ μὲν Λατίνοι πρὸς μεσημβρίαν, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ πρὸς ἀρκτον, ἐμειναν οἱ πλειότεροι πιστοὶ εἰς τὴν πατριὴν θρησκείαν, ἂν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ τοὺς ὑπέσχεοντο πλειότερα ἀγαθὰ καὶ ἀσυγκρίτως ἐντιμότερα παρὰ τοὺς Φράγκους (1). Τοιοῦτοτρόπως παρεκινήθησαν καὶ πάμπλλοι Ἄλβανοὶ εἰς ἐξωμοσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν ἐπέπιπταν ἀκάθικτοι πλέον καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν συμπατριωτῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἐκτοτε ἔργισεν ἡ ἀποστασία αὐτῶν τῶν ἀραβικῶν τούτων φιλοῶν νὰ ἐμπνέη φόβον εἰς τοὺς ἐπιλοίπους ἀνθρώπους. Αἱ μητέρες ἐνέπνεον εἰς τὰ ἑρέφη αὐτῶν τὴν εἰς τὴν πατριὴν θρησκείαν παντελῆ ἀφοσίωσιν, παρίστανον τὸ μέγεθος τοῦ ἀμαρτήματος τῆς ἐξωμοσίας καὶ τὴν ἀδυσώπητον τοῦ Κυρίου ὀργὴν, καὶ νέοι καὶ ἄνδρες, εἰς ἀνημόθειας καὶ ἰδιωτικὰς ἐσθίας, συγγαίροντες πύχοντο πρὸς ἀλλήλους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὸ πατριὸν δόγμα μέχρι τέλους. Μὲ τοιαῦτα σωτήρια αἰσθημάτων ἀνδριζόμενοι ὅλοι, ἀνεσκολοπίσθησαν, καὶ διεμελίσθησαν ἀγογγύστως παρὰ τῶν ἀλλοθρήσκων.

Τοιαῦτα ἦσαν ἡ πολυχρόνιος πάλη τοῦ δυναστευομένου Γραικικοῦ ἔθνους, κατὰ τῶν Λατίνων καὶ Ὀθωμανῶν. Οἱ Λατίνοι ἐξέγρῃσαν τοὺς Γραικοὺς, καὶ ἐξυβρίσαν τὴν θρησκείαν τούτων πολὺ πλειότερον τῶν Ὀθωμανῶν, πάντα ἀδιεφοροῦντων. Ὅτε δὲ οἱ Λατίνοι, διὰ τῆς νικηφόρου πορείας τῶν μαχητῶν Ὀθωμανῶν, ἔχρισαν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Γραικῶν, ἔρχισαν θρησκευτικὴν πάλιν κατὰ τοῦ Γραικικοῦ κλήρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ βοηθούμενοι παρὰ τῶν ὀρθόδοξων πρεσβείων, τῶν κατοικούντων τὴν πρωτεύουσαν ταύτην, παρηπάλλων ἐπὶ πολλοὺς χρόνους καὶ πικρῆς καὶ ποιμνικῆς. Μάρτυρα τούτου ἔχομεν τὸν πατριαρχεύσαντα Κίριλλον Λούκαριν, καὶ τὰς μυρίας τῶν Ἰησοῦιτῶν καὶ ἄλλων Λατίνων ἱερέων σκευνομίας κατ' αὐτὸν. Παλλάκις διεκωδωνίζετο ἡ πολυδύλλητος ἐνωσις τῶν

(1) Ὁ Ami Boué, εἰς τὸ σοφώτατον περὶ Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἀγγεγραμμὸν του, λέγει ταῦτα· Les Grecs ne cessèrent de voir en eux (ὅχι τοὺς Λατίνους) des hérétiques, et ils laissèrent en 1714 approcher les Turcs avec indifférence, si ce n'est même avec une joie secrète. En effet on avait vu en 1462 un prince grec rompait Argos aux Turcs. Τόμ. 4. σελ. 143.

(1) Κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν πολυπληθέστατοι εἰς ὅλην τὴν Θράκην. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀνώτερος.

δύο ἀντιμάχων ἐκκλησιῶν, ἐωσότου ὁ Πάπας, ἀ-
κρυδύσας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τῶν Γραικῶν, ἐσχη-
μάτισε τὴν τριγελαρικήν ἐκείνην ἐκκλησίαν τὴν
λεγομένην Graeci univē (Γραικοὶ ἡνωμένοι), φυλάτ-
τουσαν μὲν τῆς Ἀνατολικῆς τὴν λειτουργίαν καὶ
τῆς τελετῆς ἀλωβήτους, μνημονεύουσιν δὲ μόνον
καὶ ἀναγνωρίζουσιν κεφαλὴν καὶ ἐπίσκοπον τὸν
Πάπαν.

Ἡ πολυχρόνιος πάλῃ αὕτη μετὰ τῶν Ἰησοῦιτῶν
καὶ Λατίνων ἱερεῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθὼς ἀρ-
χήτερα εἶπα, ὠρέθησε τὸ ἔθνος, διότι πλείωτερα
ἐσπούδασε καὶ πλείωτερα ἠγωνίσθη πρὸς σωτηρίαν
τοῦ ποιματινομένου λαοῦ. Οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥώμης ἦ-
σαν πολυμαθέστεροι, καὶ καθ' ὅλα λογιώτεροι τῶν
ἡμετέρων, καὶ ἡ μάθησις αὐτῶν ἐξέπνευσε καὶ ἐδίδα-
ξε τοὺς ὀλιγοφρονῶντας τῶν καθ' ἡμᾶς κληρικῶν.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὀλί-
γον ἐνδιαφέρει τοὺς ξένους. Τὰς πλείωτερας εἰδή-
σεις ἀρνούμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων ἐθνικῶν συγγραμμάτων.
Τὰ γεγραμμένα εἶναι ἀτελῆ καὶ ἀσύρρηκτα, καὶ οἱ
γράφοντες ὀλίγον εἶχαν γνῶσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς μα-
θησεως καὶ αὐτῆς τῆς πατρῴου χώρας αὐτῶν. Μα-
λα ταῦτα, καὶ μόνον ταῦτα ἔχοντες, δυνάμεθα πολ-
λὰ καὶ ἀξιοπεριέργα νὰ μάθωμεν. Τὰ παρὰ τῶν Εὐ-
ρωπαϊκῶν περιηγητῶν περὶ ἡμῶν γραφέντα κατὰ
τοὺς αἰῶνας τούτους, τὸ λέγω μὲ λύπην μου, δὲν
εἶναι οὔτε κολακευτικά, οὔτ' ἐπαινετικά. Τῶν ἀλλο-
γενῶν τούτων ἢ καθ' ἡμῶν καταφορά εἶναι πικρά.
Πυλλάκις φρίνονται ὅτι γράφουν ἐκδικούμενοι, καὶ
ἀγαλλόμενοι νὰ φανερώσωσιν ὅ,τι κακὸν εἶδαν, ἢ ἤ-
κουσαν περὶ Γραικῶν.

Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων,
καὶ τὴν μετέπειτα διάχυσιν αὐτῶν εἰς τοὺς λαοὺς
τῆς Εὐρώπης, πολλοὶ ξένοι περιηγήθησαν τὴν Ἑλ-
λάδα, χάριν τῶν ἀρχαιοτήτων αὐτῆς. Πάσης παι-
δείας καὶ παντός ἔθνους ἄνδρες εἰσῆλθον εἰς τὴν
Ἑλλάδα, εἶδαν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ἐλαττώματα, τὴν
πενιχρότητα, καὶ τὴν ἀθεράπευτον τοῦ ἔθνους ὄλου
ὀλιγοφρίαν. Τοὺς τότε Γραικοὺς ὀλίγοι περιγράφουν.
Οὐδεὶς περὶ αὐτῶν γίνεται λόγος εἰς τὴν Εὐρώπην,
οὔτε σκοπὸν εἶχαν οἱ περιηγηταὶ νὰ μνημονεύωσιν
ἔθνος, τὸ ὅποιον κατ' αὐτοὺς ὁμοιάζε τὰ ἄγρια καὶ
ἀκελλῆ φυτὰ, τὰ φυόμενα ἔνευ φροντίδος περὶ τοῦ
κίονος καὶ καταπίπτοντα ἐν τάχει ἀπὸ τῶν ἀρ-
χαίων ἰδρυμάτων. Ὅλοι συμφώνως μᾶς ζωγραφί-
ζουσιν, (καὶ τοῦτο σποράδην εἰς τὰ συγγράμματα
αὐτῶν), ὡς ὁμοίους μὲ κτήνη, πιστοὺς λάτρας τῆς
θρησκείας, ἀλαζόνες περὶ τὰ προπατορικά, λη-
στάς καὶ κλέπτας, ἀγαπῶντας νὰ ἀπατώμεν καὶ
νὰ ψευδόμεθα πρὸς πάντα ξένον. (1) Αἱ ὁμόφωνοι

αὐταὶ συγγραφαὶ πηγάζουσιν, νομίζω, αἱ πλείωτεροι
ἐκ τοῦ προπατορικοῦ μίσους τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν
ξένων Λατίνων, καὶ ἐκ τῆς κακῆς τούτων ὑποδο-
χῆς παρὰ τῶν ἐγγυρῶν Γραικῶν. Πρὸς τούτοις,
ἕνεκα τῆς καινῆς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποστρο-
φῆς τῶν Γραικῶν, οἱ ξένοι περιηγηταὶ ἤρῶντο παμ-
πόλους πληροφορίας παρὰ πολλῶν ὁμοθησικῶν ὁμο-
γενῶν τῶν, μεταξὺ ἡμῶν συγκατακούντων, καὶ ὀ-
λίγων μεθ' ἡμῶν σχετιζομένων. Φρονῶ ὅμως, ὅτι οἱ
πλείωτεροι περιηγηταί, ξένοι καὶ ἀπειροὶ τοῦ ἔθ-
νου, κακὴν δεξιῶσιν εὐρίσκοντες παρὰ τοῖς Γραι-
κοῖς, ἐφρευαν μετὰ πικρίας, τοῦ ὁποῦ οὔτε τῆ-
μάθησιν, οὔτε τὸν ἐξευγενισμόν, ἠδύναντο νὰ ἐν-
παινέσωσιν. Ἄν οἱ περιηγηταὶ οὗτοι, ἐλθόντες εἰ-
τὴν Ἀνατολήν, ἐγνώριζαν τὰ πολλὰ καὶ πολυετῆς
παθήματα ὅσα εἰς τὸ ἔθνος ἐπροξένησεν ἡ ἀσύνε-
τος πολιτικὴ τῶν ὁμοθησικῶν Λατίνων, δὲν ἀμφι-
βάλλω ὅτι θὰ παρέδιδεσκον καὶ ἐσυγχώρουν πολλὰ

180, λαλῶν περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Γαλλικοῦ ἐμπορίου. « On a he-
sité ici de plus de principes et de vertus, parce qu'on y
est continuellement en contact avec les Grecs et les Ita-
liens, qui sont les deux espèces l'homme les plus corrom-
pues de la terre. » Ἐν δὲ σελίδι 209 ταῦτα. « Les Grecs et
les Juifs sont les deux pestes morales du commerce. L'âme
est indignée quand on est obligé par état de scruter leur
immoralité profonde. Savez-vous pourquoi il y a si peu de
bonne foi dans les marchés du midi de l'Europe? c'est qu'
ils sont infestés de Grecs et de Juifs. Malheur aux rouffes
qui ont avec ces nations dégradées le moindre point de con-
tact. » Ἀλλὰ καὶ ἐν σελίδι 225 προσθέτει τὰ ἑξῆς. « Il n'en
est de se faire profète de malheurs; mais on doit la vé-
rité à son pays. Notre commerce du Levant, est perdu
sans ressource, s'il passe dans les mains des Grecs, et si
on le livre à une liberté illimitée. » Ἀπὸ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀ-
ναγνώστης τὸν νοῦν τοῦ προξένου τούτου, ἕκ τὸν κρίνῃ ἀπὸ τὰ
λεγόμενα τοῦ περὶ τῶν ἱστορικῶν τῶν ἀρχαίων, τῶν ὁποῦν τὰ
γεγραμμένα δὲν ἠδύνατο νὰ συμβεῖσθαι μὲ τὰ παρόντα. Τόμ. 2,
σελ. 158. « Plus on a voyagé, plus on est persuadé que la
plupart des historiens anciens sont des imposteurs. Est-il
possible qu'on veuille instruire le monde en le trompant! »
Πρὸς ἀπόκρισιν τῶν γεγραμμένων τούτων, καταγράψω τὸν ἀκολου-
θῶν παράγραφον περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐμπορευομένων Ἑλλήνων,
ἐκ τοῦ τρίτου συγγράμματος τοῦ Ἀγγλοῦ βουλευτοῦ W. E.
Gladstone ἐκδοθέντος πρὸ τριῶν μηνῶν ἐν Oxford τῆς Ἀγγλίας.
Ὁ συγγραφεὺς, ἡμιλῶν περὶ τῆς γνωστῆς ἐπιμείρας τῶν ἀρχαίων
φιλεμπόρων Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων, προσθεῖται. « We find that
still, after the lapse of three thousand years, one race is
distinguish ed beyond all others, for aptitude and energy
in prosecuting the pursuits of honorable commerce; that in England,
now the centre of the trade whole world, the Greeks of the present day
alike excel all other foreigners who frequent her great emporia, and the
children of her own energetic and persevering people. » Ἦτοι. « Εὐρίσκωμεν
ἐτι τὴν σήμερον, μετὰ παρέλευσιν τρισχιλίων χρόνων, μίαν φυ-
λὴν, πᾶσῶν τῶν ἄλλων ὑπερέχουσαν κατὰ τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν
δραστηριότητα περὶ τὴν ἐν τῷ ὅν ἐμπορίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν,
κέντρον σήμερον τῆς ἐμπορίας ὅλου τοῦ κόσμου. οἱ Ἕλληνες εἶναι
ἀνώτεροι ὅλων τῶν ξένων τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς μεγάλας αὐτῆς
ἀγοράς, καὶ αὐτῶν ἐτι τῶν τέκνων τοῦ δραστηρίου καὶ ἐπιμῆτου
λαοῦ τῆς. » Studées on Homer and the Homeric Age, Τόμ.

(1) Ἀνέφερα εἰς τὴν παρεῖσαν διατριβήν, σύγγραμμα ἐπιγρα-
φόμενον Tableau du Commerce de la Grèce ὑπὸ Félix Beau-
jour προξένου Γαλλοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη τῆς πα-
ρελθούσης ἑκατονταεταριδος. Ὁ προξένος οὗτος διέτριψε πολλοὺς
χρόνους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμά του ἐν
Παρισίᾳ τὸ 1800 χάριν τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐμπορευομένων
συναπατριωτῶν του. Ἴδού τί λέγει εἰς τὸν Β' τόμον, ἐν σελίδι Α',
σελ. 227.

τοῦ ἔθνους ἐλλείμματι. Ἄν ἄρκυός τις περίεργος ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν συλλογὴν ὄλων τῶν κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐκδοθέντων, καὶ ἑξιστορῶν τὴν ἐποχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ περιηγητοῦ τὰ καθυπέβηκεν ὡς μαρτυρίας τῶν ἀλλογενῶν περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, κατὰ τοὺς πολυθρυσλήτους τούτους τέσσαρας αἰῶνας, λέγω, ὅτι ἡ ὁμόφωνος αὕτη κατηγορία ἤθελεν εἶσθαι σωτήριον μάθημα. Τὴν σύμφωνον πολλῶν ἀλλογενῶν καθ' ἡμῶν καταφοράν ἐπεθίμου· νὰ ἐγνωρίζωμεν ὅλοι. Ὁ Γύλλιος, ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, πικρῶς μᾶς ψέγει, καὶ μέμφεται τὴν ἀφιλοκλίαν, καὶ ἂν θέλετε, τὴν κενετρέχειαν τοῦ ἔθνους. Ὁ μετ' αὐτὸν Βυσβέκ, μᾶς λυπεῖται ὡς καταθλιβομένους πλειότερον πολλῶν ἄλλων, καὶ πολλὰ παθόντας παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν. Περιηγητὰς ὅμως ὁμοίους τοῦ Βυσβέκ ὀλίγους γνωρίζομεν, καὶ ἡ ἱστορία τῶν τότε Ὀθωμανῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ τὸν ἐμπόλεμον καὶ συνετὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, ἀποδεικνύει τοῦτο.

Αὕτη τῶν ξένων ἡ περὶ ἡμῶν γνώμη, μετὰ τὴν ἐθνεγερεσίαν, ἐτρέπη πολλάκις εἰς ἐπαινον· ταύτην πάλιν διεδέχθη ἄλλη, ὅταν μετὰ τὸν πολυετῆ καὶ πολύμοχθον ἀγῶνα, ἤρχισαν αἱ διοικητικαὶ τοῦ ἔθνους δυσχέρεια, ὅταν ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι προσκολλήθημεν τυφλώτοντες εἰς ἀλλογενεῖς πρὸς σωτηρίαν, ἐνῶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀλλογενεῖς προέτρεπαν ἡμᾶς νὰ ἀναζητῶμεν τὴν ἰδίαν σωτηρίαν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας. Τὸ ἔθνος, πολλῶν ἄλλων μακροβιώτερον, ἔχει μαθήματα παρελθόντα καὶ σύγχρονα πολλά, τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι πρὸς μάθησιν, σωτηρισμὸν καὶ διδασκαλίαν ἡμῶν. Τὰ ὅσα ἀλλογενεῖς ἄλλοτε ἐγράψαν καὶ σήμερον γράφουσιν ἅς μὴ παραβλέπωμεν, ὡς ληρήματα· ἀλλὰ σκεπτόμενοι καὶ διερευνῶντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῶν, ἅς θεραπεύσωμεν τὰς ἐλλείψεις ἕνεκα τῶν ὁποίων διαστυρόμεθα.

Πολλάκις κομπάζομεν διὰ τὴν εὐκλειαν τῶν προπατόρων, ἐνῶ ἡ εὐκλεία αὕτη γίνεται εἰς ἀλλογενεῖς μὴ ἀγαπῶντας τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ἀφορμὴ νὰ μᾶς παραβῆλλωσι πρὸς τοὺς προγόνους μας, καὶ νὰ μᾶς συμπερῶσι καὶ ταπεινώσωσι μέχρι γῆς καὶ τάρου. Αὐπῆς καὶ κατάρειας πρόξενον εἶναι ταῦτα ὅλα εἰς τοὺς φιλοπατρίδας, τοὺς σεμνουμένους ἐπὶ τῇ δόξῃ τῆς πατρίδος. Ἄλλοι οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλοι ἡμεῖς· ἄλλες θρησκείαι ἐκεῖνοι, ἄλλες ἡμεῖς· πολλῶν γραμμάτων εἰδήμονες ἐκεῖνοι, ὀλίγων δὲ ἡμεῖς. Ἐνῶ οἱ πατέρες ἡμῶν δι' ἐλευθερίου ἀγωγῆς καὶ παιδείας πολλῶν αἰῶνων ἐξευγενίσθησαν πλειότερον πάντων τῶν περιουκούντων λαῶν, ἡμεῖς, διὰ τῆς ἀδρανεῖας τῶν ὁμοδόξων Βυζαντινῶν, καὶ τῆς δεσποτείας τῶν ἀλλογενῶν, ἐδωρεώθημεν καὶ ἀπολέσκαμεν πολλάς τῶν προγόνων ἀρετὰς. Εἰς ταύτην τὴν ἀμάθειαν, ἀποδίδω τὴν ἀλαζονεῖαν ἡμῶν, ὅταν ὑπὲρ τὸ θεῖον ἐγκωμιάζοντες ἡμᾶς αὐτούς, συγχαιρομεν ἀλλήλους, διὰ τὴν μέχρι τοῦδε γινομένην πρόοδον, καὶ πεποιθησιν ἔχοντες ὅτι εἴμεθα μοχλός, ἐπὶ τοῦ ὑποίου μέλλει νὰ θεμελιωθῇ πολλῶν

ἔθνων ἡ τύχη· καὶ ὅτι καθὼς οἱ πατέρες ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς μέλλομεν νὰ φωτίσωμεν τὰ ἀγροῖκα καὶ βάρβαρα περιουκούντα ἔθνη. Ἀλλὰ τίνα τὰ βουλήματα τῆς Θεῆς Πρανοῖας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τήσους αἰῶνας παρ' αὐτῆς κηδεμονευομένου, ἀδύλον· δὲν εἶναι ὅμως ἀδύλον καὶ τίνα ἔργα ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, καθὼς ἐπίσης ὄφανερά εἶναι καὶ τὰ παρὰ τῶν ξένων διαθρυσλούμενα ἐλαττώματα τοῦ ἔθνους· τὴν φωνὴν ταύτην τῶν ξένων οὐδέως πρέπει νὰ παραβλέπωμεν λέγοντες ὅτι πηγάζει ἐκ φθόνου ἢ ζήλιας.

Ἄς ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ παρὰ πάντων κολακευόμενος, τάχιστα ἀφηνίζεται, καὶ ὅτι ὁ ἀκούων τὰ παραπτώματα αὐτοῦ ἔχων ἐπιθυμίαν νὰ τὰ ἐπανορθώσῃ, οὗτος κίνδυνον ἀπωλείας δὲν τρέχει. Τοιαύτη, κατ' ἐμὲ, ἡ ὀφέλεια ἡ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀλλογενῶν. Ἀντί λοιπὸν νὰ ὀργιζώμεθα, ἅς ζητῶμεν μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας τὴν διόρθωσιν τῶν ἡμετέρων ἐλαττωμάτων. Αἱ πολλαὶ τοιαύτων ξένων κατὰ τοῦ ἔθνους κατηγορίαι, παρακινουῦν σήμερον πολλοὺς ἐγκυμεριδιογράφους Ἑλληνας νὰ δημοσιεύωσιν ὅ,τι καλὸν περὶ Ἑλλήνων συγγράφεται εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν. Οἱ ἀληθῶς ἐνδοξοὶ, παραβλέπουν τοὺς ὑπερμέτρους τῆς δόξης αὐτῶν ἐπαίνους. Οἱ δὲ κατηγορηθέντες, ἢ οἱ αἰσθανόμενοι ἕως συνειδήσεως, προσκαλλῶνται μὲ πάθος εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν ἀθωώσεως ἢ εὐλόγου ἀπολογίας. Τοσαῦτον ἐδυσρημάθημεν καὶ ἐκκολαγήθημεν, ὥστε γλυκεῖα εἶναι παντὸς ξένου φωνὴ ὑπὲρ ἡμῶν συνηγορούσα.

Ὅπως εἰς τὰ ἰδιωτικά, οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς βίος καὶ ἡ εὐδαιμονία παντὸς ἔθνους κρέμαται ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πορείας, ἐκ τῶν ἰδίων κόπων καὶ μόχθων. Ἐνδοξος καὶ μόνιμος εἶναι ἡ παντὸς ἀνθρώπου αὐτοῦργητος δόξα· ἀλλὰ καὶ αὕτη, διὰ νὰ μὴ ἦναι ἐρήμερος, ἀνάγκη ν' ἀποκτάται διὰ κόπου καὶ πολυχρονίου ἐπιμελείας. Ἡμεῖς, οἱ περιμεῖναντες τόσα ἔτη ἀρωγὴν ἐξ ἀλλοτρίων, ἐπέσαμεν εἰς ὀλεθρίαν πλάνην, καὶ ἐνερκώθημεν, ἀπολέσαντες ἡμέρας καὶ χρόνους προσδοκῶντες τὴν βοήθειαν ταύτην. Ἡ δόξα τοῦ ἔθνους πρέπει νὰ ἦναι ἰδία αὐτοῦ, αὐτογενής· πρέπει συγκοπιῶντες ἅπαντες, νὰ βελθίζωμεν ὁδὸν εὐθείαν, ἀποφεύγοντες τὰ προτεθέντα προσηγομένως προσκόμματα. Τοῦτο ἅς ἐγχαράξῃ ἀνεξάλειπτον εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Ἑλλήνος, ὅστις φλέγεται νὰ ἴῃ τὴν νῦν μικρὰν πατρίδα μεγαλυνομένην, καὶ πολιτευομένην ὅχι ὡς ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ κατ' ἀληθῆς πνεῦμα Θεοῦ, μὴ δεηθῶσαν οὐδὲν πρόσκομμα, ὁμολογῶσαν τὴν σμικρότητά της, καὶ ὀργῶσαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν της, ἐπαξίως τοῦ ἄλλοτε εὐκλεοῦς ὀνόματός της, ἀλλὰ μεγαλεῖον χριστιανικόν. Οὗτος εἶναι νομίζω ὁ ἀληθὴς πόθος καὶ τῶν ἀλλογενῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν φιλελλήνων τῶν τούτοις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους συνηγορησάντων.

Τὸν ἀόριστον τῆς πατρίδος ἐριώτα ὄλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτῶν τῶν παροικούντων εἰς ξένους χώρας, καὶ οἱ ἀλλογενεῖς ὁμολόγησαν καὶ ὁμολο-

γοῦν, καὶ ἡ ἀξίει πάντων τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μέριμνα ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους, εἶναι τραχὺν τεκμήριον τῆς ἀληθείας ταύτης. Οἱ πλούσιοι, οἱ φροντίζοντες ἢ ἀποκαταστήσωσι κληρονόμον τὴν πατρίδα καὶ μεριμνᾷ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐν ἄλλοτε ἐτυραννοῦμεθα παρ' ἀλλοφύλων, καὶ παρὰ τῆς ἀμαθίας, παντὸς βιβλάτου βιβλαχρωτέρας, ἐναρκώθημεν, καὶ ἐπεριφερόμεθα, ὡς τινες ξένοι εἶπαν περὶ ἡμῶν, περὶ τὰ ἀγλαὰ ἰδρύματα τῶν προπατόρων, ἀρβύτιδες καὶ ἀμέριμοι, σήμερον ὅμως ἡ θεία Πρόνοια ἀνεξίτητος τὸ ἀσβεστον φῶς, καὶ ὡς εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως συγχιρῶμεθα ἀλλήλους, ὅτι ἀναγέρθη χάριν ἡμῶν ἡ περιπόθετος ἐλευθερία, τῆς ὑποκείμενον τοῦ ὄνομα ἦσαν οἱ τυραννισμένοι πατέρες ἡμῶν.

Δ. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΛΟΜΒΟΣ.

— 000 —

Ἐν τοῖς φιλολογίαις 187 καὶ 188 ἀνηγγέλια ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἐν Μ. τολῆνι σχολάρχου Κ. Γ. Αρσιζίου προσηχθῆ δημοσίευσιν τοῦ βίου τοῦ Κολόμβου, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξιολογότητος τοῦ πνεύματος ἐξεδώκαμεν καὶ περὶ αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ.

Τὸν βίον τοῦτον δημοσιεύθηκα ἐσχάτως ἀνεγνωρίμεν μετὰ πολλῆς εὐχαριστίας, θαυμάσιας καὶ πάλιν τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ ἀνδρός, εἰς τὴν ἀνεκάντην τοῦ ὅπου ἐπιμονὴν οφείλαμεν τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἄλλου ἡμικαρίου.

Ὁ Κ. Αρσιζίδης, πρὸς ἃν ἐμολογοῦμεν πολλὰς τὰς χάριτας, ἐπλοῦσαι καὶ διὰ πέντε εἰκόνας τὸ σύγγραμμα, ὡς παραθέτοντες ἐν αὐτῇ συμπαραθέτωμεν καὶ τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἐν Ἰμαίῳ πολ. χρόνου διατριβῆς τοῦ Κ. Λ. Μ. Β. ὡς καταδεικνύον τὰς ἀκροδάντους πεποιθήσεις, καὶ τὸ ἀπρ. μῆτον νοῦ χαρακτηρὸς τοῦ.

ΔΙΑΠΛΟΥΣ ΕΙΣ ΙΑΜΑΙΚΗΝ. 1503.

— 000 —

Ἡ Τέλη ἦσαν τοῦ Ἀπριλίου μηνός καὶ ἡ νύξ τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ὅτε ὁ Κολόμβος ἐν ἐὸ μαι τῆς ἁγίας Τριάδος ἔδωκε τὴν διατάξιν τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ Βαρκελώνης. Αἱ ἀπειροὶ βλάβαι, ἡ ἀποδεκτάτως τοῦ πληρώματος καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ζωοτροφῶν τὸν ἠνάγκασαν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀνάγκη δὲ ἦτο, πρὶν οἰκιστροφῆσαι πρὸς ταύτην τὴν νῆσον, νὰ παρεκτραπῇ τῆς ὁδοῦ ἰ-

κανῶς πρὸς Λ, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὰ βεῦματα, καὶ αὕτω παρεκτραπῇ πολὺ μακρὰν τοῦ λιμένος, εἰς ἃν ἔτεινον τὰ πλοῖα. Οἱ προβάται καὶ οἱ ναῦται, αἵτινες τὴν ναυτιλίαν τῶν θαλάσσιων τούτων δὲν ἐσπούδασαν διὰ τοῦ ἐμπείρου καὶ ὀξυδερκοῦς ὄμματος τοῦ Ναυάρχου, ὁρῶντες αὐτὸν πορευόμενον πρὸς Λ, ἐνόμισαν ὅτι ἤθελε κατ' εἰθεῖαν νὰ ἐπκνέλθῃ εἰς Ἰσπανίαν. Γογγυσμαὶ ἀμέσως ἐξεβρόχθησαν, παρεκπονομένων ἀπάντων ἐπὶ τῷ παραλογισμῷ τοῦ ὅτι ἐπιχειρεῖ ταυτοῦτον μακρὸν πλοῦν μετὰ πλοίων ἐσπερημένων ἐφοδίων καὶ διεσθικμένων ὑπὸ τῶν τρικυμιῶν. Πρὸς πάντας τοὺς γογγυσμοὺς τούτους ὁ Ναύαρχος ἀντέταξεν ἀπόλυτον σιγὴν ἤθελε νὰ τηρήσῃ τὸ μυστικὸν τοῦ διαπλευμένου δρόμου, διότι ἀπ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀπειροὶ ταχοδιῶνται ἐσπεύον ἐπὶ τὰ βεῦματα αὐτοῦ.

Ἡ καθ' ὅσον ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν μίαν τῶν ὁλοκλήρων εἰς Πουερτοβέλλον, διότι ταυτοῦτον εἶχε φθῆρη, ὥστε ἐδέχετο νὰ παραιτήσωσι τὴν εἰς τὸν περικέρον πλοῦν διατήρησιν τῆς. Πλησίον δὲ τῆς Κούβης ὑπέστησαν νέαν τρικυμίαν τοσοῦτον ἀγρίαν, ὥστε τὰ πλοῖα ὠθούμενα μηχανῶδες ὑπὸ τῶν κυμάτων συνεκρούσθησαν πρὸς ἄλληλα, καὶ μόνον ὡς ἐκ θαύματος δὲν κατεποντίσθησαν ἀμφοτέρω εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης. Εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν ἔφραεν αὐτὰ ἡ σύγκρουσις, ὥστε ἡ Κούβης θαλασσομαχίας μέχρι τοῦ ἰκρωτηρίου Κρούζ, καὶ ἀπογνοῦς τὸ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στολισκὸν τοῦ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἤρξατο ἀναζητῶν ἀσφαλῆ τινὰ λιμένα ἐν τῇ νήσῳ Ἰμαίῳ. Τὴν 24 Ἰουνίου εἶδεν αὐτὸν εἰς ἃν ἐγκαθωρίσθη δούς αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα Ἀγιῆς Ἀγίας Λόξης (Puerto San-Lucia).

Ἡ ἀπειρία δὲ ὁ Κολόμβος περὶ τῆς ἐπικυμώσεως τοῦ πλοῦ μετὰ πλοίων καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι κινδυνεύοντων ἠνοήτως, προσώκειλεν αὐτὰ εἰς ἀπόστασιν βολῆς τῆς ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ συνέθετε πλευρὸν πρὸς πλευρὸν, πληρωθέντα ἀμέσως σχεδὸν ὕδατος. Καλύβαι καλαμίσταγοι ἀνηγέρθησαν κατὰ τὴν πρόμην καὶ πρόωρον εἰς προρύχζιν τοῦ πληρώματος, τὰ δὲ πλοῖα διατέθησαν εἰς τὴν καλλιωτέραν πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν. Οὕτως ὀχυρωθεὶς ἐν τῇ θαλάσῃ ὁ Κολόμβος ἐστοχάσθη ὅτι εἶναι εἰς θέσιν ἢ ἀποκρούσῃ αἰφνιδίαν τῶν Ἰνδῶν προσβολῆν, καὶ συγχρόνως ἐσκέρθη ὅτι ἐν ὅτῳ οἱ ναῦται εὐρίσκονται ἐντὸς τῶν πλοίων εὐκόλον ἦτο νὰ τοὺς διατηρῇ εὐπειθεῖς. Τούτου ἐνταῦθα ἀπεγορεύθη βριτώσῃ ἢ εἰς τὴν ἑρῆν αὐτῶν ἔξοδος ἀνεῦ ἀδείας ἀυστηρόταται διαταγαὶ ἐδόθησαν πρὸς ἀποφυγὴν πάντες μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἔριδος. αἵτινες ἤρχοντο σαρκεδὸν κομίζοντας ζωοτροφίας διότι ὁ ἐλάχιστος διαπληκτισμὸς τῶν αὐτῶν νὰ ἐπενέγκῃ ἐχθροπραξίας ἀποδαινοίσεως πρὸς ὄλεθρον τῶν ἐν ἡ θέσει ἐπίσκοντο. Δύο ἐπιστάται διορίσθησαν ἵνα κανονίσωσι τὸ μετὰ τῶν Ἰνδῶν ἐμπόριον αἰ δι' ἀνταλλαγῆς λαμβανόμενα ζωοτροφία διενέμονται ἐξίσου εἰς τὸ πλῆρωμα. Ἐπειδὴ δὲ αἰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περὶ Ἰνδῶν εὐρισκόμενα τροφὰ ἐμᾶλλον μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐξαντληθῶσιν, ὁ Διέγος μετὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ ζήλου καὶ τῆς ἀφοβίας